

บทที่ 1

บทนำ

ความมุ่งหมายและความสำคัญของการศึกษาวรรณกรรม น.ม.ส.

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ (น.ม.ส.) ทรงเป็นนักเขียนและกวีเอกพระองค์หนึ่งของชาติที่มีผลงานพระนิพนธ์เป็นจำนวนมากทั้งประเภทร้อยแก้วและประเภทร้อยกรอง บทพระนิพนธ์ของพระองค์มีสาระสำคัญมากมายหลายด้าน ได้แก่ด้านภาษาวรรณคดี การศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณี จึงน่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้ที่ศึกษาพระประวัติและบทพระนิพนธ์ของพระองค์

ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งหมายที่จะให้เกิดความรู้ในเรื่องพระประวัติและพระนิพนธ์ของ น.ม.ส. ทั้งประเภทร้อยแก้วและประเภทร้อยกรอง สามารถวิเคราะห์และวิจารณ์พระนิพนธ์ของพระองค์ได้ ตลอดจนรู้จักประเมินค่าวรรณกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น รวมทั้งทราบถึงอิทธิพลวรรณกรรมของ น.ม.ส. ที่มีต่อวรรณกรรมสมัยต่อมา ซึ่งผลจากการศึกษาดังกล่าวจะก่อให้เกิดความรู้ความคิดกว้างขวางรอบด้าน ทั้งยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันได้ด้วย

น.ม.ส. ทรงได้รับคำยกย่องจากนักอ่านวรรณคดีโดยทั่วไปว่ามีพระปรีชาสามารถในเชิงกวีเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากที่มีผู้กล่าวถึงพระองค์ท่าน ต่อไปนี้

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สุนนชาติ สวัสดิ์กุล เขียนไว้ในตอนท้ายของคำวิจารณ์เรื่อง “พระนลคำฉันท์” ว่า

“พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงเป็นกวีเอกของไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อย่างแท้จริงยากที่จะหากวีอื่นใดมาเทียบได้ ท่านองเขียนทำนองแต่งของพระองค์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองย่อมมีลักษณะผิดกับของกวีอื่นอย่างเด่นชัด เป็นลักษณะอันควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง “สามกรุง” อันเป็นฝีพระโอษฐ์เรื่องสุดท้ายจักเป็นพยานยืนยันความเป็น

กวีแท้ของพระองค์ท่านอย่างชัดเจน เพราะเป็นเรื่องที่เต็มไปด้วยความไพเราะซาบซึ้งตรึงใจ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ได้หลายสถาน และคงจะเป็นมหากาพย์เรื่องแรกของไทยที่เกิดขึ้นในยามมหายุทธสงคราม อันเป็นยามระส่ำระสายยิ่ง ยากที่จะตั้งสติอารมณ์เขียนให้ดีได้ถึงเพียงนั้น แม้กระนั้นก็สำเร็จลงได้สมดังเจตนารมณ์ของผู้แต่ง ในท่ามกลางความยกย่องสรรเสริญของบรรดาผู้ได้พบเห็นทั้งหมด พระองค์ท่านเป็นกวีแล้ว เป็นกวีอันแท้จริง การสิ้นพระชนม์ของพระองค์ท่านก็เป็นการจากโลกไปคล้ายกับเดือนแห่งโลกกวีดับลง”

หลวงบุญমানพพานิชย์ ซึ่งใช้นามปากกาว่า แสงทอง เขียนไว้ในหนังสือภาษาและหนังสือว่า

“น.ม.ส. นัสมที่เป็นรัตนกวี ท่านแต่งได้ดีทุกด้าน ไม่ว่าจะทางร้อยแก้วหรือร้อยกรอง คำกลอนของท่านไพเราะเพียงไร “กนกนคร” ย่อมเป็นพยานอยู่แล้ว การมฉันท์แสดงอยู่ใน “พระนลคำฉันท์” ซึ่งถึงแม้ยังเป็นฉบับร่าง ยังเลิศถึงปานนั้น ฉบับที่แก้กลาแล้ว สมบูรณ์ (ถ้ามี) จะวิเศษยิ่งขึ้นปานไหน ในคัมภีร์โคลง น.ม.ส. แต่งไว้กระท่อนกระแท่นสิ้นๆ แต่เมื่อโรลิลิตสามกรุงพิมพ์แพร่ออกสู่ประชาชน เมื่อนั้นจึงจะเห็นกันว่า ท่านมหากวีผู้แต่งอะไรก็วิเศษไปทั้งนั้น”

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้เขียนไว้ในหนังสือประวัติวรรณคดีไทย ว่า

“ทรงใช้นามปากกาว่า น.ม.ส. ไม่ว่าจะนิพนธ์ร้อยแก้วหรือกาพย์กลอน ถ้าเป็นของ น.ม.ส. แล้ว เราจะเห็นว่ามีส่วนโวหารพิเศษกว่าของผู้อื่น และอาจกล่าวได้ว่า กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เป็นกวีผู้เดียวที่นิพนธ์บทกวีโดยไม่เลียนของเก่า คำฉันท์หรือบทกาพย์กลอนอื่นๆของพระองค์มีส่วนโวหารและภาษาเป็นเฉพาะของพระองค์เอง ในทางร้อยแก้วนั้น ส่วนของ น.ม.ส. เป็นส่วนที่มีชีวิตชีวา มีหรรษาปนอยู่ด้วยเสมอ”

ในประกาศสถาปนา น.ม.ส. เป็นพระองค์เจ้าต่างกรมเมื่อ พ.ศ. 2456 (รัชกาลที่ 6) มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ทรงมีพระสติปัญญาสามารถในราชการ ทั้งเป็นผู้แตกฉานในอักษรสมัยทั้งไทยและต่างประเทศ ทั้งเป็นจินตกวีมีโวหารพิเศษ สมควรจะทรงพระกรุณาฯยกย่องพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมฝ่ายพระราชวังบวร”

และเมื่อ น.ม.ส.^๕ สิ้นพระชนม์ลง
พระศพว่า

ได้มีผู้เขียนโคลงฉันท์บาทกฤษณชรวางอยู่แทบ

“โอ้อ้อไทยอรุระราว
ยามสดับกิดาการ
“กรมหมื่นพิทยาลง—
พระเสด็จดับฟ้าแล้ว

พระนามพระเสกสร้าง
แจ่มจรัส” เผยแสง
พระธรรมาภิชาทางกวี
ราวรัชนิแยมล้ำ

จันทร์จระจากฟ้าฟก
ศุกลบภัยครโลคิน
พระเสด็จสู่เมืองบน
คือรัชนิล้างไว้

ชลเนตรโสมโสมเสรว้า
อำพระสถิตสถานโต
ขอพระเสพพิมานอัน
สวรรคตสุขอย่ารู้ดี

คลังหลง
กวีแก้ว
กรณ”เอก บุษแล
อกเอ๋ย

“รัชนี้—
ส่องฟ้า
สว่างอก ไทยทั่ว
รื่นใจ

มีคมนตรี
คอยได้
กวีโลก แล้งฤ
ตลอดกาล

แสนศัลย์
บัดนี้
อาบอิม ทิพย์เทอญ
หลีกองค์”

การศึกษาวรรณกรรมของ น.ม.ส. อย่างถ่องแท้จะเป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนคำ
กล่าวข้างต้นนี้ว่า น.ม.ส. ทรงเป็นกวีเอกของกรุงรัตนโกสินทร์และของชาติไทยอย่างแท้จริง

สภาพของวรรณกรรมในสมัยของ น.ม.ส.

วรรณกรรมในระหว่างรัชกาลที่ 5—รัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์มีความเจริญ
รุ่งเรืองเป็นอย่างสูง¹ ทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนหลายประการ เช่นการจัดตั้งโรงเรียน
และการขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางตั้งแต่ พ.ศ. 2414 การจัดตั้งหอพระสมุดสำหรับ

¹ ทิพย์สุนทร อนุทินบุตร. วรรณกรรมรัตนโกสินทร์ 2. หน้า 5.

พระนครเมื่อ พ.ศ. 2448 การจัดตั้งโบราณคดีสโมสรเมื่อ พ.ศ. 2450 การจัดตั้งวรรณคดีสโมสรเมื่อ พ.ศ. 2457 การจัดทำพจนานุกรม และความก้าวหน้าของกิจการด้านสื่อมวลชน รวมทั้งอิทธิพลของวรรณกรรมตะวันตกซึ่งคนไทยที่ไปศึกษาในต่างประเทศนำเข้ามาเผยแพร่ ทำให้คนทั่วไปได้มีโอกาสแสวงหาความรู้และเสนอวรรณกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ฉะนั้นวรรณกรรมในสมัยนั้นจึงมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว

วรรณกรรมประเภทนี้มีมากทั้งพวกบันเทิงคดี (Fiction) และพวกสารคดี (Non Fiction) วรรณกรรมบันเทิงคดีก็มีทั้งนวนิยาย เรื่องสั้นและหนังสือประกอบภาพยนตร์

นวนิยายและเรื่องสั้นในระยะแรก ๆ คือ สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นเรื่องแปลหรือได้เค้าโครงเรื่องมาจากวรรณกรรมตะวันตก เช่น ความพยาบาท ของแม่วิน แปลจาก Vendetta ของ Marie Corelli และเรื่องสั้น เรื่องสร้อยคอที่หาย ของประเสริฐอักษร ได้เค้าโครงเรื่องมาจาก The Necklace ของ Guy de Maupassant เป็นต้น ต่อมาจึงมีเรื่องที่แต่งขึ้นเองเช่น เรื่องความไม่พยาบาท ของหลวงวิลาศปริวัตร และเรื่องสนุกนักริกของกรมหลวงพิชิตปรีชากร นวนิยายและเรื่องสั้นเหล่านี้ได้ลงพิมพ์ในวารสารและนิตยสารที่รู้จักกันดีในสมัยนั้นคือ ลักขวิद्या ถลกวิद्या ทวีปัญญา สยามมวย และผดุงวิद्या ส่วนหนังสือประกอบภาพยนตร์ ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อให้ผู้ชมภาพยนตร์ต่างประเทศรู้เรื่องและสนุกสนานเพิ่มขึ้นก็มีเรื่องสลัดดำ (The Black Pirate) และบัญญัติสิบประการ (The Ten Commandments) เป็นต้น

สำหรับวรรณกรรมสารคดีนั้นก็มีอยู่มากมาย ซึ่งอาจแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

ประเภทตำรา หนังสืออ่านประกอบและบทความ เช่น แบบเรียนหลวง ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) บ่อเกิดรามเกียรติ์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลัทธิเอาอย่าง ของอศิวพาหุ ฯลฯ

ประเภทจดหมายเหตุ บันทึก และอนุทิน เช่น ไกลบ้าน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศนครวัด ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำรงภูวณราชานุภาพ ฯลฯ

ประเภทจดหมายโต้ตอบเชิงวิชาการ เช่น สารสนัสมเด็จ ของสมเด็จพระยา-
คำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ประเภทชีวประวัติ เช่น พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ เฟรเดริกมหาราชแห่งปรัสเซีย ของพระองค์เจ้าจุล-
จักรพงษ์ มุสโสลินี ของหลวงวิจิตรวาทการ ฯลฯ

ประเภทอัตชีวประวัติ เช่น พระประวัติครัสเล่า ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ประเภทบทวิจารณ์ เช่น พระราชนิพนธ์วิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวง-
นรินทรเทวี ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทวิจารณ์เรื่องพระอภัยมณี ของ
ท.ว.ส. วัฒนาโก ฯลฯ

ประเภทบทปาฐกถา เช่น เรื่องภาษาไทยกับคำประพันธ์ ของพระยาอุปทิศศิลปสาร
เรื่องพูดให้นักเรียนฟัง ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ฯลฯ

ประเภทหนังสืออ้างอิง เช่น อักษรภิธานศัพท์ ของหมอบรัดเลย์ สันสกฤต-ไท-
อภิธาน ของหลวงบวรบรรณารักษ์ (นิยม รักไทย) ฯลฯ

วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง

วรรณกรรมประเภทร้อยกรองเจริญถึงขีดสุดในสมัยรัชกาลที่ 6 หลังจากนั้นความ
นิยมในการเขียนร้อยกรองค่อยลดลงในขณะที่วรรณกรรมร้อยแก้วก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ในสมัย
นี้ร้อยกรองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งทางด้านรูปแบบและเนื้อหา กล่าวคือขนาดของร้อยกรอง
จะสั้นลงและเน้นข้อคิดหรือความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นทำนองสื่อสารความคิดนั้นๆ ระหว่าง
ผู้เขียนและผู้อ่านมากกว่าการเน้นศิลปะแบบมณฑลศิลป์อันเป็นความนิยมแต่เดิม ฉะนั้น ร้อย-
กรองสมัยนี้จึงเป็นกาพย์กลอนแห่งความคิด (Poem of Ideas) มากกว่าที่จะเป็นกาพย์กลอน
แห่งอารมณ์ (Poem appeals to the senses)¹ นอกจากนี้ร้อยกรองส่วนใหญ่แม้จะยังคง
แต่งตามฉันทลักษณ์แบบเดิม แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ถ้อยคำ กับทั้งมีผู้กำหนด
ฉันทลักษณ์แบบใหม่ รวมทั้งการแปลร้อยกรองไทยเป็นภาษาต่างประเทศและแปลวรรณกรรม

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส. *วรรณคดีไทย*. หน้า 205.

ต่างประเทศเป็นร้อยกรองไทยด้วย ส่วนเนื้อเรื่องของร้อยกรองสมัยนี้ได้กว้างขวางออกไปจากเดิม คือมีทั้งบทพรรณนา บทบรรยายความรู้สึก (ทำนอง Lyric) เรื่องเกี่ยวกับการเมือง สังคม สภาพการณ์ปัจจุบัน และพฤติกรรมของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่แท้จริงของมนุษย์ มากกว่าเรื่องไกลตัวหรืออุดมคติ¹

วรรณกรรมประเภทร้อยกรองที่น่าสนใจในสมัยนี้แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

ประเภทกาพย์ เช่น บทเห่เรือ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ฯลฯ

ประเภทกลอน เช่น กลอนไดอารี่ซิมทราบ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลอนนิยายอาหรับราตรี ของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ แม่เฒ่าขำยังแรขอบ้านเงิน ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (ศุภเทพ) เสภาอาบู่หะซัน ของกวีสมัยรัชกาลที่ 5 สักวาหน้าหนาว ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศทวารวดี ของหลวงจักรปาณี ฯลฯ

ประเภทโคลง เช่น โคลงรวมเกียรติ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลราชานุภาพ รุไบยาคของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ความไม่ประมาท ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ฯลฯ

ประเภทฉันท์ เช่น พระนลคำฉันท์ ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ อิธราชคำฉันท์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) สามัคคีเภทคำฉันท์ ของนายชิต บุรทัต

ประเภทลิลิต เช่น ลิลิตนิทราชาคริต ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลิลิตนารายณ์สิบปาง ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลิลิตพงศาวดารเหนือของกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ฯลฯ

ประเภทคำหลวง เช่น พระนลคำหลวง ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วรรณกรรมประเภทบทละคร

วรรณกรรมบทละครเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของละครประเภทต่างๆ ในสมัยนี้มีการแสดงละครทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ โดยเฉพาะละครแบบตะวันตกซึ่งได้รับความนิยมมากขึ้นจึงมีวรรณกรรมประเภทบทละครในสมัยนี้เป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น

¹ เรื่องเดียวกัน.

บทละครคึกคักอำมรรพ์ เรื่องสังข์ทอง เรื่องคาวี เรื่องอิเหนา ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
นริศรานุวัดติวงศ์ เรื่องนางจันทิกินรี เรื่องพระยศเกตุ ของกรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ฯลฯ

บทละครพันทาง เรื่องพระลอ เรื่องราชาธิราช ของ กรมพระนราธิป-
ประพันธ์พงศ์ ฯลฯ

บทละครร้อง เรื่องสาวตรี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง
สาวเครือฟ้า ของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ฯลฯ

บทละครพูด เรื่องหัวใจนักรบ เรื่องหลวงจำเริญรเดินทาง เรื่องโรมิโอ จูเลียต
เรื่องมัทนะพาธา ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องแม่ศรีครัว เรื่องบ่อใหม่
ของเจ้าพระยาธรรมาศกัศมิ์มนตรี เรื่องหนูจ๋า ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรื่องโลกประชาเนกกับ
ม.จ. ขจร จรัสฤทธิ์ เรื่องไกรกันแน่ ของพระวรวงศ์วิสิษฐ ฯลฯ

บทละครสังคีต เรื่องมิกาคิโต เรื่องวังคี เรื่องวิวาห์พระสมุทร ของพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯลฯ

วรรณกรรมประเภทสื่อมวลชน

วรรณกรรมสื่อมวลชนซึ่งได้แก่หนังสือพิมพ์ วารสารและนิตยสารเป็นสื่ออย่าง
สำคัญในการเผยแพร่วรรณกรรมประเภทต่างๆ ไปสู่ผู้อ่าน ในสมัยที่กล่าวถึงนี้มีวรรณกรรม
สื่อมวลชนทั้งประเภทรายวัน รายสัปดาห์ รายบ่กัษ และรายเดือน ออกเผยแพร่เป็น
จำนวนมาก ตัวอย่างเช่น

ตรุโณวาท (รายสัปดาห์ ออกพ.ศ. 2417 ปีเดียว) ของพระองค์เจ้าเกษมสันต์
โสภาคย์

ข่าวราชการ (รายวัน ออกพ.ศ. 2418—2419) ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
วงศ์วรเดช

วชิรญาณวิเศษ (ราย 3 วัน ออกพ.ศ. 2427—2437) ของหอพระสมุทวชิรญาณ
ศุภวิภาคพจนกิจ (ออกพ.ศ. 2443—2449 รวม 6 เล่ม) ของ ต.ว.ส. วัฒนาโก
หรือเทียนวรรณ

ลักขวิทยา (รายเดือน ออกพ.ศ. 2443—2445) ผู้จัดทำคือกรมหมื่นพิทยาลงกรณ
เจ้าพระยาธรรมาศกัศมิ์มนตรี และพระยาสุรินทรราชา

ถลกวทยา (รายเดือน ออกพ.ศ. 2443–2448) ของหลวงวิลาศปริวัตร (เหลียม
วินทุพราหมณกุล) หรือครูเหลียม

ทวีปัญญา (รายเดือน ออก พ.ศ. 2447–2450) ของทวีปัญญาสโมสร ซึ่งลงบท
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และข้อเขียนของชาวคณะหนังสือ
ถลกวทยา

ผดุงวิทยา (รายบักซ์ ออกพ.ศ. 2455–2458) ของนายเซียวสวดเส็ง สิบญูเรื่อง
มีนักเขียนเด่นๆ คือ ศ.ร. (ม.จ.หญิงสุขศรีสมร เกษมศรี) แม่สอาด (หลวงสารานุประพันธ์)
แสงทอง (หลวงบุญมานพพานิชย์)

ศรีกรุง (รายเดือน ออกพ.ศ. 2456–2470) ของนายสุกรี วสุวัต มีนักเขียน
ที่มีชื่อเสียงคือ ศรีสุวรรณ (หลวงนัยวิจารณ์) คนคง (หลวงอรุณเกษมภาษา) เจ้าเงาะ
แมวกวาง (นายชิต บุรทัต) กุมารใหม่ (นายชวลิต เศรษฐบุศ)

สุภาพบุรุษ (รายบักซ์ ออกพ.ศ. 2472–2474) ของนายกุหลาบ สายประดิษฐ์
มีนักเขียนอาชีพคือ ศรีบุรพา (นายกุหลาบ สายประดิษฐ์) แม่อนงค์ (นายมาลัย ชูพินิจ)
พ. เนตรรังษี (นายพัฒน์ เนตรรังษี) บุทรง (นายสศ กุระโรหิต) แสงธรรม (หลวง
วิจิตรวาทการ)

ไทยเขษม (รายเดือน ออก พ.ศ. 2467–2478) ของนายพัน ลักษณะสุต มีนัก
เขียนสำคัญคือ เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุนนราชชน) อ.น.ก. (พระยาอุปทิศศิลปสาร)
มรกต (พระยาสุนทรพิพิธ) ศิวะศรียานนท์ (พระวรเวทย์พิสิฐ) นาคะประทีป (พระ
สารประเสริฐ) กาญจนาคพันธ์ (ขุนวิจิตรมาตรา) ดอกไม้สด (ม.ล. บุปผา กุญชร)
เป็นต้น

ในท่ามกลางบรรยากาศของการสร้างสรรค์วรรณกรรมประเภทต่างๆ ดังที่ได้กล่าว
มาแล้วนี้ น.ม.ส. ได้ทรงสร้างสรรค์วรรณกรรมอะไรไว้บ้างและบทพระนิพนธ์เหล่านั้นของ
พระองค์มีลักษณะเฉพาะอย่างไร มีคุณค่าเพียงไร ตลอดจนมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมสมัย
ต่อมาหรือไม่ เป็นเรื่องที่น่าจะได้ศึกษากันโดยละเอียดต่อไป